

ПРОБЛЕМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ТА РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

УДК 330.942: 339.92

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕМЕРДЖЕНТНИХ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ У ПРОЦЕСІ ІНКЛЮЗИВНОГО РОЗВИТКУ

Бодрова Д. В.

ДВНЗ «Київський національний університет імені Тараса Шевченка»

У статті розглядаються моделі інклюзивного розвитку, наводяться його основні поняття і терміни. Висвітлено особливості переходу від екстрактивних до інклюзивних інституцій еліти. Узагальнено деякі ініціативи міжнародних і міжурядових організацій низки країн щодо формування напрямів і шляхів актуалізації інклюзивного розвитку, його інституційного забезпечення в економіці емерджентного типу. Показано деякі особливості інклюзивного розвитку на прикладі Китаю та Індії. Наведено основні форми ренти: трудова, сировинна (в тому числі територіальна) і технологічна. Виокремлено, що певні країни і цілі регіони свої зусилля зосередили на певних конкретних формах цих рент. Проаналізовано першопричини появи подібних ініціатив, а також особливості міжнародних політичних та економічних реалій, в умовах яких доведеться реалізовувати такі, в першу чергу соціально орієнтовані, програми. Запропоновано в найзагальнішому вигляді дворівневий інклюзивний розвиток для України.

Ключові слова: інституціональні трансформації, інклюзивний розвиток, інституційна матриця, емерджентні економічні системи, науково-технічний прогрес, економічне зростання, усталеність

UDC 330.942: 339.92

INSTITUTIONAL TRANSFORMATIONS OF EMERGENT ECONOMIC SYSTEMS IN THE PROCESS OF INCLUSIVE DEVELOPMENT

Bodrova D. V.

Kyiv National University named after Taras Shevchenko

The article considers the models of inclusive development and gives its basic concepts and terms. Transition features from the extract to inclusive institutes of the elite are reflected. Here some initiatives of the international and intergovernmental organizations of different countries for the directions formation of the inclusive development in Emergent-type Economies and its institutional support are generalized. Some features of the inclusive development on the example of China and India are shown. Basic forms over of rent (labour, raw material (including territorial) and

technological) are brought. It is determined that separate countries and whole regions the efforts concentrated on the certain concrete forms of these rents. Also the prime causes of these initiatives and the features of the international political and economic realities, in which conditions would be realized such, first of all socially focused, programs in Ukraine are analyzed. In the most general view the two-tier inclusive development for Ukraine is offered.

Keywords: institutional transformations, inclusive development, institutional matrix, emergent economic systems, technological progress, economic growth, stability.

Актуальність проблеми. Головною метою соціально-економічного розвитку, економічних і політичних реформ, державної економічної політики є поліпшення життя людей. Саме інтереси людини виступають визначальним критерієм, згідно з яким оцінюються будь-які процеси в економічному, соціальному і політичному житті країни. Особливо це стосується держав з емерджентними економічними системами, що характеризуються неоднорідністю, турбулентністю соціогосподарського розвитку.

В сучасних умовах державна політика більшості країн з емерджентною економікою стикається з безліччю ризиків і викликів соціально-економічного характеру. До таких викликів належать, насамперед, неусталене і суперечливе посткризове відновлення національних економік, стійкий рівень безробіття, зростаюча соціальна диференціація і нестабільність сектора державних фінансів. Все більше вимальовується об'єктивна потреба у нових підходах до досягнення та інституційного забезпечення сталого економічного зростання з метою формування гармонійного суспільства.

Аналіз останніх наукових досліджень. Проблема економічного зростання є центральною в сучасній дискусії провідних економістів і політиків світу. Підґрунтям такої дискусії є не тільки необхідність повернення до порівняно високих темпів економічного зростання у минулому, а й формування такої моделі зростання, в якій за допомогою залучення в обіг всіх наявних в суспільстві ресурсів забезпечується розвиток як інститутів, техніко-технологічних структур, так і всебічний розвиток людини незалежно від її соціально-економічного становища. Фундаментальний внесок у теорію інклюзивного розвитку, формування її понятійно-категоріального апарату, зокрема, щодо визначення інклюзивності, зробили Дж. Робінсон (Великобританія) і Д. Асемоглу

(США) [1, 2, 3]. У працях українських вчених В. Липова [4], Н. Литвиненка [5], Г. Пилипенка [6] розглянуто важливі теоретико-методологічні та функціональні засади формування інституціональної архітектури сучасних економічних систем. Різні соціальні, інноваційні, фінансові та інші аспекти інклюзивного розвитку в Україні висвітлені в роботах А. Базилюка, О. Жулина [7], Т. Затонацької [8], Л. Федулової [9]. Водночас бракує праць щодо особливостей, які супроводжують перехід до інклюзивного розвитку в емерджентних економіках.

Мета даної статті полягає у визначенні основних інституційних перетворень в емерджентних господарських системах, необхідних для забезпечення інклюзивного розвитку та економічного зростання.

Викладення основного матеріалу дослідження. Підхід до розвитку сучасного суспільства, його економічної системи з позицій інклюзивності, насамперед, відображає розуміння того, що добробут країни складається не тільки із зростання реального ВВП і матеріальних доходів населення, але є поняттям багатомірним, що включає в себе і такі сфери людського життя, як освіту, охорону здоров'я, особисту безпеку, екологію та багато інших. Враховується і той факт, що одного лише параметру «усталеності» для економічного зростання недостатньо. Воно повинно бути інклюзивним (досл. «всеосяжним», «комплексним»), тобто позитивно позначатися на добробуті якомога ширших верств населення і при цьому не справляти небезпечного впливу на навколишнє природне середовище. У загальному розумінні, інклюзивне зростання повинно надавати людям рівні можливості для реалізації власного людського потенціалу, незалежно від соціально-економічних умов, статі, місця проживання та етнічного походження [10].

Інклюзивний розвиток, насамперед, характеризується тим, що держава з її інститутами розглядається в глобальному контексті, який відіграє найважливішу роль з точки зору розвитку. При цьому мається на увазі, що плоди глобалізації повинні приносити вигоду всім країнам на основі принципу соціальної справедливості, добросовісної конкуренції, справедливої торгівлі, множити суспільне надбання народів, підвищувати рівень і якість життя людей. Інклюзивний розвиток покликаний мінімізувати негативні наслідки нерівномірності міжнародного розвитку та сприяти руху держави шляхом прогресу. У центрі інклюзивного розвитку стоїть людина, тому пріоритетними

напрямами тут є всі інституційні аспекти її життєдіяльності, включаючи культуру, освіту, охорону здоров'я, науку, працевлаштування, соціальне забезпечення, творчість. Відповідно до цього в країнах з емерджентними господарськими системами повинні формуватися такі моделі суспільного розвитку, які створювали б соціальну гармонію і стабільність, а економічне зростання спиралося б головним чином на науково-технічний прогрес, підвищення матеріального і культурного рівня всіх верств населення та інноваційний характер управлінської роботи. Подібна трансформація моделі економічного розвитку, сприяння оптимізації модернізації економічної структури, інституціонального забезпечення узгодженого розвитку економічних і соціальних сфер - все це визначає найзагальніші характеристики просування до моделі інклюзивного розвитку.

Розуміння, що економічне зростання має бути інклюзивним, визнається багатьма економістами. Логічно, що таке зростання спирається на залучення для його забезпечення всіх ресурсів і, насамперед, людських, які, в свою чергу, отримують доступ не тільки до створення сукупного продукту, а й відповідної його частки. Однак, це досить загальний підхід до розуміння інклюзивного зростання. Його соціальна складова є центральною, визначальною, але далеко не єдиною. Перш ніж розглядати інші інституціональні чинники інклюзивного розвитку, проаналізуємо деякі точки зору на цей процес.

Інклюзивний розвиток не обмежується тільки областю соціально-економічних та інституціональних перетворень країн з емерджентними господарськими системами. Хоча для них (Китай, Індія, Росія, Білорусія, Україна та ін.) такі перетворення є надзвичайно актуальними. Але ті ж самі проблеми є вельми актуальними і для розвинених країн, наприклад, США, з їх спробами перебудови національної системи охорони здоров'я, і Німеччини, Японії, що шукають приховані резерви економічного зростання. Для країн, з емерджентною економікою інклюзивний розвиток (ІР) - це, насамперед, відмова від моделі наздоганяючого розвитку на основі імітації, копіювання, мавпування некритичного імпорту інституцій, локалізації зовнішніх зразків як основного двигуна подібної моделі. Саме така модель, в кінцевому рахунку, веде до формування «периферійного капіталізму», переобтяженого як «родовими плямами» далеко не досконалого західного суспільства, так і

власними численними проблемами. Звичайно, ІР не повинний трактуватися як політика опори на власні сили чи автаркія. Ця парадигма розвитку, заснована на використанні продуктів і механізмів глобалізації, які довели свою ефективність, повинна спиратися на реалізацію власних порівняльних переваг, на глокальні імперативи розвитку сучасного світу. Глокалізація як новий етап в розвитку глобалізації протидіє ризикам потрапляння в пастки уніфікації і втрати ідентичності - хронічні хвороби глобалізації.

Так, зокрема, відбувається у Тайвані, де глокалізацію трактують як поєднання плюсів глобалізації, що дозволяють «вирівнювати ігрове поле» з регіональними, національними та локальними особливостями. Опора на глобалізацію дозволила перетворити Тайвань багато в чому у «силіконовий острів». Це сталося в процесі будівництва т. зв. конфуціанського капіталізму, який мав яскраво виражений інтеграційний характер, об'єднуючи енергію ринкової економіки і мудрість конфуціанського розуміння суспільного життя. Схожі процеси реалізуються і в Китаї, де досягнення західної глобалізації успішно китаїзуються.

Перш ніж розглянути конкретні моделі інклюзивного розвитку, заглибимося в суть самого поняття «інклюзивності», представлені у працях відомих сучасних економістів – Дж. Робінсона (Великобританія) і Д. Асемоглу (США). Ці науковці використовують два терміни – «extractive» та «inclusive» [1, с. 128]. Американсько-Оксфордський словник визначає перший термін у значенні - як інтенсивний видобуток природних копалин без здійснення будь-яких інновацій. Другий термін – «inclusive», у тому значенні, яке вироблено ангlosаксами у процесі полеміки щодо політкоректності; так, наприклад, гендерно-інклюзивна мова - це сукупність мовних одиниць без сексистських конотацій. Тобто залучає у процес всіх, без відмінностей.

Для екстрактивних економічних інститутів характерна нестача закону і порядку. У них не забезпечуються права власності. В екстрактивних економічних системах високі бар'єри для входження в бізнес, ринки в них зарегульовані. Екстрактивним економічним системам відповідають екстрактивні політичні інститути, в яких влада зосереджується в руках небагатьох, переважно тих, хто володіє власністю. Причому влада ця подібна до влади абсолютних монархій Старої Європи - вона не обмежена системою стримувань і противаг і

виводить володаря влади за межі правового поля, будь-який його вчинок вважається «а ргіогі» законним.

Натомість в інклюзивних економічних системах права власності захищаються. Функціонування ринку підтримується і регулюється державними інститутами. Відкриття нових бізнесів спрощено, але стимули до виконання контрактів - надзвичайно сильні і підкріплені усталеною інституційною матрицею суспільних відносин. Важливою рисою інклюзивних економічних систем Дж. Робінсон і Д. Асемоглу вважають доступ більшості населення країн до освіти і різних видів діяльності. Влада в інклюзивних політичних інститутах розподілена, обмежується поділом її гілки і відповідною системою стримувань і противаг. Політичні та економічні інституції, по Робінсону-Асемоглу, діють синергічно, з позитивним зворотним зв'язком. Екстрактивна економіка з її концентрацією багатств в руках олігархів підсилює екстрактивну політичну систему з її олігархічною організацією влади. Ті ж, хто отримав у свої руки нічим не обмежену владу, швидко зможуть додати до неї і багатство. Розподіл влади призводить до обмеження діяльності олігархічно-монополістичного капіталу і формування вільного ринку.

Практика свідчить, що протягом більшої частини історії людства соціальні інститути були екстрактивними. Д. Асемоглу цитує історика сера Мозеса Ізраеля Фінлі (1912-1986, автора класичної «Античної економіки»), який стверджував, що «в контексті універсальної історії вільна праця, оплачувана праця є винятком». Єгипет, Греція, Рим, держави Азії, доколумбової Америки піднімалися на примусовій праці рабів і кріпаків. Те ж було і на Півдні США, і в Росії, Україні до 60-х рр. позаминулого століття.

Д. Асемоглу розглядає найрізноманітніші механізми формування екстрактивних інститутів. Але висновок один: хоча всі в екстрактивних суспільствах і знають про переваги суспільств інклюзивних в плані розвитку, особливо високотехнологічних, екстрактивні суспільства зберігаються вкрай тривалий час. Справа в тому, що вони складаються з двох ніяк не пов'язаних між собою груп. З тих, хто обирає інших за допомогою держави, і з тих, кого обирають. У тих, кого обирають, немає ніяких політичних механізмів для того, щоб змінити стан справ. І економічних ресурсів для того, щоб сформувати такі механізми, у них немає. Еліта ж все розуміє. Вона має найбільший доступ до інформації і прекрасно усвідомлює глибину застою, в якому знаходиться її екстрактивна економіка.

У разі ж переходу до інклюзивних інституцій еліта суспільства екстрактивного втрачає політичну владу. Як правило, мораль, звичаї в подібних суспільствах такі, що власність там не захищена. Втрачаєш владу - втрачаєш власність. Тому в колишніх колоніях Латинської Америки і Африки, які детально розглянув Д. Асемоглу, - Колумбії та Аргентині, Сьєрра-Леоне і Єгипті - з отриманням свободи, по суті, нічого не змінилося. Ті ж інструменти, за допомогою яких колонізатори викачували місцеві природні багатства і оббирали населення, були перехоплені місцевою владою і багачами нашвидкоруч.

Повертаючись до концепції інклюзивного розвитку, слід зазначити, що помітну роль в її становленні і розробці грають деякі країни, з емерджентними економічними системами. Становлення цієї концепції стало своєрідною відповіддю емерджентного світу, насамперед, країн БРІКС, на виклики, загрози і досягнення глобалізації [11, с. 81]. Особливе місце належить тут Китаю й Індії.

Концепція інклюзивного розвитку активно розробляється в Китаї з другої половини нульових років ХХІ ст. і є досить успішною спробою переосмислення глокального пріоритету в якості основи плідного і справедливого розвитку як міжнародної спільноти, так і окремої держави. Ще в період правління Ден Сяопіна в Китаї був прийнятий на озброєння політичний курс «відкритість означає розвиток». Він був вельми актуальним, оскільки попри всі проблеми масштабного приходу в країну іноземного капіталу, разом з ним надходили досвід організації сучасного бізнесу, відносно передові технології, унікальні кваліфікації, важливі імпульси реформування національної системи вищої освіти, банківської системи, формування інституційного середовища, необхідного для оптимального функціонування ринкової економіки.

Однак, обмінюючи протягом 20 років ресурси на технології, китайське керівництво, перетворивши країну в промисловий центр світового значення, дійшло висновку, що політика відкритості повинна модифікуватися. Іноземний капітал має власні інтереси, нерідко зовсім не сумісні з національними інтересами країни-реципієнта, яка не отримувала очікуваних результати. Був зроблений висновок: в процесі глобалізації наукового та інноваційного розвитку необхідно включатися на основі власних ідей і розробок, вирощувати власних лідерів на пріоритетних напрямках, змінити сформований споживацький стиль взаємин із

зарубіжними університетами, науковими центрами і ТНК. Звідси основною метою інклюзивного зростання проголошувалося поширення благ, що генеруються економічним зростанням, серед усіх, а також досягнення балансу в економічному і соціальному прогресі. Досягнення цієї мети повинне забезпечуватися чотирма основними постулатами:

- 1) висунути в якості пріоритету розвиток людських ресурсів;
- 2) сконцентруватися на досягненні повної зайнятості;
- 3) підвищувати кваліфікацію працівників;
- 4) базуватися на соціальній безпеці і сталому розвитку [12, с. 7].

В цілому, ідея інклюзивного зростання в китайському варіанті передбачає відхід від моделі економічного зростання будь-якою ціною, незважаючи на витрати. За досить загальними цілями досягнення інклюзивного зростання, проголошеними китайськими лідерами, при аналізі китайських джерел, присвячених даній проблемі, можна побачити певну концепцію, що має внутрішній і зовнішній аспект. Внутрішній аспект інклюзивного зростання передбачає економічне зростання більш низькими темпами, з наголосом на показники ефективності, опору на інновації, які генеруються всередині Китаю, наголос на екологічне виробництво («низьковуглецева економіка», «рециркуляційна економіка») і деякі інші аспекти.

Зовнішній фактор досягнення інклюзивного зростання передбачає, насамперед, зміну парадигми зовнішньоторговельної політики. В експортній політиці акцентується на продукції з високою доданою вартістю, на основі власних технологій. В імпорتنій політиці – на посиленні імпортозаміщення з опорою на технології, вироблених в Китаї. Іншими словами, і в експорті, і в імпорті надається пріоритет інклюзивному зростанню і розвитку, не відмовляючись від досягнутих країною рубежів у світовій торгівлі.

Інклюзивне зростання, роблячи акцент на внутрішні ресурси, передбачає їхній більш гнучкий розподіл. Так в Китаї розширюється сфера використання ринкових механізмів в тих сегментах економіки, де вони, здавалося, були неможливі. Наприклад, створення квазіринку сільськогосподарських земель. Земля в Китаї належить державі і знаходиться в довгостроковій оренді у селян. Однак селяни можуть продавати право її оренди на спеціальному ринку. Таким чином, розширюються права селян на «свої» землі і залучення цього ресурсу в

інклюзивне зростання. Це лише один приклад заходів моделі інклюзивної зростання, що формується у Китаї.

Елементи інклюзивного зростання чітко видно в індійській моделі соціально-економічного розвитку. Сучасна концепція ліберальних реформ, що реалізується в Індії з початку 90-х рр., включає в себе низку елементів інклюзивності. Це, по-перше, орієнтація на прискорений, але при цьому збалансований розвиток, що передбачає гармонійне проведення внутрішньо- та зовнішньоекономічної лібералізації. По-друге, упор на рішення великого комплексу соціальних проблем, серед яких підвищення освітнього рівня населення, скорочення бідності, вдосконалення системи національної охорони здоров'я. По-третє, стимулювання розвитку національного людського потенціалу та ефективного використання трудових ресурсів.

У зв'язку з цим досить важливим аспектом інклюзивного розвитку Індії є її інноваційна політика і формування національної інноваційної системи (НІС). Декада 2010-2020 рр. оголошена в Індії періодом інновацій. На початку 2013 р. Прем'єр-міністр Індії проголосив нову політику Індії в галузі науки, технологій та освіти. Доктрина під назвою «Наукова, технологічна та інноваційна політика Індії 2013 р.» пропонує інтеграцію завдань наукового, технологічного та інноваційного розвитку країни заради блага людей. При цьому в інноваційний процес передбачається залучати широкі кола учнівської молоді, поширювати знання серед всіх верств населення, залучаючи їх в активну інноваційну діяльність. Інклюзивна модель НІС Індії націлена на вирішення соціально-економічних завдань, що стоять перед країною. Основними галузями інклюзивного зростання економіки Індії називаються енергетика, екологія, виробництво продовольства, водне господарство, охорона здоров'я, освіта.

Індійська модель економічного розвитку в цілому більше спирається на внутрішні ресурси як елемент інклюзивного зростання, ніж, наприклад, китайська модель. Так, частка ПІІ у валовому нагромадженні Індії перше десятиріччя XXI ст. в середньому склала близько 3-5%, а в Китаї - 8-10%. При цьому зовнішньоторговельна квота в Індії була - 25-30% ВВП, тоді як в Китаї - 50-55% ВВП [12, с. 8].

Для України в сучасній ситуації та згаданих вище контекстах надзвичайної актуальності набувають чотири аспекти інклюзивного розвитку економіки емерджентного типу:

1. Інклюзивний розвиток має на увазі необхідність демократизації міжнародних відносин і створення справді справедливого політичного й економічного світоустрою, а також вимагає реформування глобальної фінансової системи.

2. Принципи державної політики, що підтримує принципи інклюзивного розвитку. Саме економіки, засновані на знаннях, розвиток інформаційних технологій і застосування останніх наукових досягнень торують шлях до кардинального підвищення якості життя наших громадян. Доступ до нових можливостей і благ розвитку не повинен бути обмежений тільки окремими групами і верствами населення або окремими країнами, що вже багато разів відбувалося в історії. Особливого значення при цьому набуває доступність якісної освіти, розвиток людських ресурсів і активна політика у сфері зайнятості. В якості соціальних зобов'язань держави мають вирішуватися поставлені стратегічні завдання на основі модернізації та моделі розвитку чотирьох «І»: інновацій, інвестицій, інфраструктури, інститутів. При цьому можна говорити і про п'ятий елемент, тобто ще про одне «І» - інтелект.

3. Наголос на важливості ефективної політики в галузі охорони навколишнього середовища та клімату. Охорона навколишнього середовища повинна стати третім аспектом інклюзивного розвитку національної економіки, оскільки вона є потужним каталізатором модернізації виробництва, підвищення енергоефективності, а також стимулом до впровадження сучасних екологічно чистих технологій.

4. Важливим аспектом інклюзивного розвитку економіки емерджентного типу також є потужні і суперечливі глобалізаційні та інтеграційні процеси в світі. В інклюзивному розвитку є певний регіональний зріз, добре видний в Європейському регіоні, до якого належить й Україна. Звідси випливає необхідність інституційної адаптації національної економіки й усього суспільного загалу до процесів, проблем і шляхів їх вирішення, які мають місце у ЄС. Мова, насамперед, йде про гармонізацію та повне переформатування інституційної матриці національного інклюзивного розвитку до вимог і стандартів ЄС в процесі імплементації Угоди про асоційоване членство України у Європейському Союзі.

Викладені вище напрямки інклюзивного розвитку великих регіонів світу доведеться реалізовувати в дуже непростих трансформаційних умовах. Справа в тому, що на даний час у світі відбувається зміна рентних пріоритетів. Відомо, що основні форми ренти, - трудова, сировинна (в тому числі територіальна) і технологічна, - використовуються практично повсюдно і одночасно різними країнами. Але все ж, окремо взяті країни і цілі регіони свої зусилля зосередили на певних конкретних формах цих рент. Так, Китай в основному живе за рахунок отримання трудової ренти, активно сплачуючи при цьому ренту сировинну і технологічну, Росія - в основному за рахунок сировинної ренти, в свою чергу, вона платить Китаю трудову ренту, а США і ЄС - технологічну. США і ЄС отримують в основному масштабну технологічну ренту, а платять порівняно невелику сировинну і трудову.

Сьогодні починають активно розвиватися процеси перебудови в системі рентоотримувача і рентонабувача. І як результат цих процесів - поточна глобальна фінансова криза, що почалася в кінці першого десятиліття XXI ст. Відзначимо, що технологічна рента починає втрачати свої можливості, а сировинна - стає омріяною метою для тих країн, що до недавнього часу своє благополуччя будували виключно на ренті технологічній. Нижче пояснимо зазначене положення більш детально.

Сьогодні в економічній науці ставиться під сумнів майже аксіому про те, що економічне зростання - це поступальний процес, який триватиме завжди. Передбачається, що економічний стрибок останніх 250 років - це унікальний випадок в історії. Адже за всі попередні тисячоліття економічного зростання практично не було. Після періоду швидкого зростання між 1890 і 1970 рр., що стало наслідком другої індустріальної революції, почав діяти закон спадної прибутковості, який і викликав уповільнення темпів зростання продуктивності. Інновації третьої індустріальної революції, яким пророчили велике майбутнє і які викликали появу навіть терміну «нової економіки», були зустрінуті з ентузіазмом, однак вони відкрили тільки нові можливості дозвілля в робочий і вільний час, але поки не забезпечили заміну людської праці машинною. Характерна властивість досягнень другої індустріальної революції полягає в тому, що майже всі вони могли відбутися тільки один раз. І це означає, що настільки ж фундаментальні винаходи не чекають нас у майбутньому.

Витрати праці і капіталу незмінної якості в розвинених країнах забезпечують меншу частину економічного зростання. Основна частина

припадає на сукупну факторну продуктивність. Так в 1870-1950 рр. працю і капітал забезпечували 15% приросту ВВП США [13, с. 53]. Іншу частину пояснюють переважно внеском НТП в економічне зростання. А це не що інше, як ті самі інновації. І якщо вони будуть скорочуватися, то скорочення економічного зростання - неминуче. Відповідно почнеться і «згасання» НТП, в тому числі зменшення нагромадження знань як фундаментальних, так і техніко-технологічного плану і, як наслідок, - зниження економічного зростання.

Розглянемо поточну ситуацію з «економікою знань» або, як часто її називають, «новою економікою». Сьогодні заможні країни розбагатіли завдяки тому, що десятиліттями, а іноді і століттями їхні уряди і правляча еліта засновували, субсидували і захищали динамічні галузі промисловості і послуг, де був сконцентрований НТП. Таким чином, вони створювали технологічну ренту (надприбуток), яка поширювалася на капіталістів в формі високих прибутків, на робочих - у вигляді високих зарплат і на уряд - у великих податкових надходженнях. Але на відміну від минулих колоніальних часів, сучасні методи вилучення зазначеної ренти сильно змінилися, і, в основному, за рахунок динамізму розвитку як бідних, так і багатих країн, що призвело до появи взаємозалежності в усталеності цього розвитку. Така сталість забезпечується наявністю довгострокових зворотних зв'язків в економічному обміні. Зміни в економічному обміні між двома типами країн можуть сильно вплинути не тільки на сталість окремо взятої пари країн, а й на весь світовий економічний устрій. А зниження темпів інноваційного підживлення - це «спусковий гачок» важко прогнозованих катаклізмів.

Розглянемо механізм і структуру зворотних зв'язків, закладених в основу сучасного вилучення технологічної ренти багатими (розвиненими) країнами у бідних (що розвиваються). Сьогодні економісти відзначають, що в світовій економіці капітал, всупереч економічній логіці, тече «в гору», тобто з країн, що розвиваються, в розвинені, хоча мав би переміщатися з країн з відносним надлишком капіталу (Захід) в країни, де його не вистачає (Південь) [14]. Це відбувається тому, що країни, що розвиваються, проводять свідому політику нагромадження валютних резервів понад необхідні для міжнародних розрахунків потреб. При цьому виходить, що

нагромадження резервів - це фактично політика стимулювання інвестицій та експортоорієнтованого зростання. В умовах політичної турбулентності, економічної емерджентності, коли інститути погані, а корупція висока, існує один лише захід, який можна провести відносно легко, щоб прискорити зростання, - почати нагромаджувати резерви, як це робить Китай. Хоча і здається, що резерви можна з більшою користю витратити всередині країни, але нагромадження резервів виступає фактично інструментом неселективної промислової політики.

Таким чином, Китай фінансує споживання США, що становить величину, більшу, ніж внутрішнє північноамериканське виробництво. При цьому сам Китай отримує конкурентні умови доступу на американський ринок - найбільший і передовий у світі в технічному розумінні. Це необхідно Китаю для швидкого економічного зростання. Іншими словами, Китай платить США по 200 млрд. дол. щорічно, щоб нікого не турбувало його 10% річне зростання ВВП. Можна також сказати, що Китай фактично обміняв свій короткостроковий державний капітал (валютні резерви) на прямі іноземні інвестиції (їх нагромаджена сума перевищує сьогодні 1,2 трлн. дол.), разом з якими в країну прийшли нові технології і управлінський досвід [14]. Саме такий взаємний інтерес і набула сьогодні практика стягнення технологічної ренти. Особливо відзначимо, що така взаємність вимагає постійного оновлення технологій, оскільки тільки на динаміці технічної і технологічної пропозицій вона і ґрунтується. При цьому суперництво між Китаєм і США все більше і більше підігривається їх взаємодією, оскільки при цьому йде нагромадження внутрішньодержавних та глобальних дисбалансів.

Висновки. Таким чином, на шляху інклюзивного розвитку стоять фундаментальні протиріччя сучасного глобалізованого світу, пошук шляхів вирішення яких представляє собою велику наукову проблему. Також важливою проблемою, не тільки науковою, але й практичною, є використання Україною моделі інклюзивного розвитку. Особливо в сучасних умовах: глибокої економічної й інституціональної кризи, політичної нестабільності, тимчасовими територіальними втратами, боротьбою з сепаратистами і т.п..

Інклюзивний розвиток для України в найзагальнішому вигляді може включати в себе два рівня. На першому рівні:

1. Справедливий розподіл створюваного «національного пирога».
2. Залучення до його створення всіх верств населення шляхом нових інституційних механізмів.
3. Створення рівних умов участі в бізнес-процесах.

На другому рівні (але не вторинному) - застосування нових (або вже відомих, але не ефективно використовуваних) механізмів економічного зростання: інституційних технологій, *impact investing* (перетворюючі інвестиції), соціального бізнесу, коопераційних форм розвитку, широкого використання національних порівняльних переваг, традиційних і нагромаджених в результаті інтелектуально-виробничої діяльності.

Поряд з величезними викликами, які несе в собі ця ситуація по відношенню до України, вона створює і можливості, а саме: більш активний пошук і використання внутрішніх джерел для зростання і розвитку, мобілізацію наявного національного потенціалу на більш збалансованих, прийнятних для всіх верств суспільства соціально-економічних умовах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Acemoglu D., Robinson J. A. Economic Origins of Dictatorship and Democracy. Cambridge (2006) Economics versus Politics: Pitfalls of Policy Advice / D. Acemoglu, J.A. Robinson // Journal of Economic Perspectives. – 2013. – № 2, Vol. 27. – 260 p.
2. Acemoglu D., Robinson J. A. Persistence of Power, Elites and Institutions / D. Acemoglu, J. A. Robinson // American Economic Review. – 2008. – № 1, Vol. 98. – 74 p.
3. Acemoglu D., Robinson J. A. (2012) Why Nations Fail. The Origins of Power, Prosperity and Poverty / D. Acemoglu, J. A. Robinson // Crown Publishers (New York). – 575 p.
4. Липов В.В. Институциональная комплементарность социально-экономических систем: монографія / В. В. Липов // К.: ХНУ имени В. Н. Каразина, 2011. – 484 с.
5. Литвиненко Н. І. Институціональні складові соціально-економічного розвитку країни: монографія / Н.І. Литвиненко // Д.: НГУ, 2015. – 310 с.
6. Пилипенко Г. М. Институціональні чинники співвідношення державної та ринкової координації економічної діяльності: монографія / Г. М. Пилипенко // Д.: Національний гірничий університет, 2012. – 293 с.
7. Базиліук А.В. Інклюзивне зростання як основа соціально-економічного розвитку / А. В. Базиліук, О. В. Жулин // Економіка та управління на транспорті. – 2015. – № 1. – С. 19-29.

8. Затонацька Т. Фінансове забезпечення інклюзивного зростання та подолання бідності в Україні: існуюча практика та перспективи / Т. Затонацька // Теоретичні та прикладні питання економіки. – 2014. – № 1 (28). – С. 102-112.
9. Федулова Л.І. Інклюзивні інновації в системі соціально-економічного розвитку / Л.І. Федулова // Економіка: реалії часу. – 2016. – № 3 (25). – С. 56-65.
10. Новые подходы ОЭСР к экономическим вызовам [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://oecdcentre.hse.ru/newsletter1.3>
11. Бирюков А.В. Инклюзивное развитие в контексте глобальных революций / А.В. Бирюков // Экономические стратегии. – 2011. – № 12. – С. 80-87.
12. Авдокушин Е.Ф. Инклюзивное развитие: основные направления, базовые предпосылки и возможные ограничения / Е. Ф. Авдокушин, В. Н. Иванова // Вопросы новой экономики. – 2014. – №3. – С. 4-13.
13. Гордон Р. Закончен ли экономический рост? Шесть препятствий для инновационного развития / Р. Гордон // Вопросы экономики. – 2013. – № 4. – С. 49-67.
14. Панина Ю. Перспективные макроэкономические стратегии для инклюзивного и устойчивого развития [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ru.econews.uz/index.php/component/k2/item/1974-forward-looking-macroeconomic-strategy-for-inclusive-and-sustainable-development.html>